

Bizonyos szociális juttatásokat is bevezettek. Előbb 4, majd 5 munkáscsaládnak díjtalanul lakást adtak a telepen, s ugyancsak 4 családnak 1 kh 120 négyzetméter, később 1 kh 200 négyzetméter kertet adtak, ahol a kedvezményezett családok nemcsak krumpli és zöldség szükségletüket tudták megtermelni, hanem a sertéshízaláshoz nélkülözhetetlen kukoricát is. A gépházba felszerelt dinamó segítségével az üzem tűzbiztosabb megvilágításán túl, ingyenes villanyárammal látták el a telepen lévő munkáslakásokat is. A dolgozóknak időről-időre rendelkezésére állott a fürdő is. Változást jelentett az is, hogy az eredetileg szombaton, azaz hetenkénti fizetést felváltotta az elsejéenkénti bérfizetés.⁸

A Berettyóújfalui Hengermalomnak 1919-től versenytársa is akadt a településen, mert „Sárréti Áruaktár és Hengermalom” néven részvénytársaság alakult, amely azonban végül is nem bizonyult komoly vetélytársnak, mert több üzletében is veszteséggel zárta tevékenységét.⁹

A Nyíri István és Sándor vezette malomban a háború alatt két műszakban dolgoztak. 1950 januárjában már mint „Államosított Nyíri Malom”-ként tartották számon. 1951-től a vállalat felvette a „Berettyóújfalui Hengermalom” nevet, de 1960-ig lényegében a régi berendezéssel működött tovább. 1960-ban kezdetét vette az alapos átépítés, melynek során az üzem le is állt. A régi üzemből csak a négy főfal maradt meg, 1962-re fejeződött be az átalakítás. Ekkor az üzem vezetője Kincses Mihály volt.¹⁰ Az építkezés során emeletet építettek, kialakítottak egy 104 vagon termény tárolására alkalmas raktárt, új hengerszékeket és szitákat is beszereltek. A malom kapacitása napi 80 tonnára (=8 vagon) növekedett. 1973-ra felépült az ezer vagon termény tárolására alkalmas siló, 1975-re felvonók, tisztítók, porelszívók, zsákolók készültek, modernizálódott az üzem. A malom ezt követően az őrlő tevékenységen kívül szárítással is foglalkozott, mégpedig 24 óra alatt 8 vagon termény szárítását végezte el, így az üzem napjainkra silózással, szárítással, terményfelvásárlással is foglalkozik. A további előrelépés a koptató részleg rekonstrukcióján múlt, ami a Bühler cég által kifejlesztett és 1995-től sorozatban gyártott MTKB típusú kombitisztító és a MAG Kft. recirkulációs levegőrendszerű cirkoszeperátora alkalmazásával vált lehetségessé.¹¹ Ezt követően az egykor aránylag rendben tartott kis vidéki malomból az ország egyik legmodernebben berendezett malma lett.

Dr. Szűcs Ernő

Az év madara: a kerecsensólyom

Ha Európa nyugati feléről, Németországból, Angliából vagy Hollandiából ornitológusok, madármegfigyelők érkeznek Magyarországra, sok más, náluk legfeljebb alkalmi, ritka vendégként előforduló faj mellett kerecsensólymot biztosan szeretnének látni. Hazánk állatföldrajzi szempontból nagyon érdekes helyen fekszik, számos keleti elterjedésű faj (nem csupán madarak) legnyugatibb előfordulása a Pannon-medencére esik. Ezek egyike a kerecsensólyom, de említhetnénk a kék vércsét, a kis kormoránt, a hófehér nagy kócsagot vagy a fehérszárnyú szerköt – melyek megpillantása igazi „csemegét” jelent a nyugatról vagy a tengerentúlról érkező madarászok számára.

A kerecsensólyom keleti elterjedésű madár, a kelet-európai síkságokon át egészen Mongóliáig, Északnyugat-Kínáig és Tibetig fészkel. Erőteljes testfelépítésű madár, viszonylag széles szárnyakkal és hosszú farokkal. Felsőteste világosabb vagy sötétebb barna, elmosódott sötét mintázattal, rozsdabarna tollszegésekkel, feje világos, torka fehér, barkója jelentéktelen. Alsó-

⁸ Ugyanott

⁹ HBML Adókvetési Bizottság iratai IX. 201/e 19. és Magyar Pénzügyi Compass 58. old., Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompass 1929–1930. évre 684. old., Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompass 1933. évre 774. old.

¹⁰ HBML Balesetelhárítási Felügyelőség iratai HBML XXVII. 202. 19. és *Ujhelyi István: A Hajdú-Bihar megyei Gabonaforgalmi és Malomipari vállalat 25 éves története.* Debrecen, 1987. 147. old.

¹¹ Molnárók Lapja 1999. évi 5. szám.

teste fehéres alapon barna cseppfoltokkal mintázott, gatyái rozsdássárgák, belül mintázat nélküli, kívül sötétbarna hosszanti foltokkal díszítettek. Évezői feketésbarnák, farka alulnézetből – a repülő madárnál –, ezüstszürke, áttetsző rozsdássárga harántmintázattal, a tollak külső zászlaján kisebb, a belsőknél nagyobb, kerekded vagy vese alakú rozsdássárga foltokkal. Az öreg madarak csüdje élénk sárga, a fiataloké hamvaskék. A tojók valamivel nagyobbak, mint a hímek.

A kerecsensólyom Európában legfeljebb 400 párban él, ennek az állománynak jelentős része a hazánkban fészkelő 120–130 pár. Mint különösen veszélyeztetett madár fokozottan védett, természetvédelmi értéke 500 ezer forint. Ez természetesen nem egy kerecsen ára, nem azt jelenti, hogy félmillióért vásárolni lehet egy ilyen madarat. Az eszmei, természetvédelmi érték adott esetben a bíróságok részére jelent támpontot, amikor egy illegálisan lőtt példány vagy fészekfosztogatók ügyében kell ítélezniük. A kerecsensólyom egyébként szerepel a vadon élő növény- és állatfajok, valamint élőhelyeik védelméről szóló Berni Egyezmény II. függelékében is, amely a fokozottan védett állatfajok jegyzékét tartalmazza.

Madarunk Kelet-Európában élő alfajai elsősorban a sztepp-területeken, kisebb részben a fél-szivagos hegyi lejtőkön fészkelnek, nyugatabbra már az erdős sztyeppen, illetve az annak strukturálisan megfelelő, kiterjedt legelőkkel, rétekkel tarkált erdőkben, vagy a folyókat kísérő galériaerdőkben költenek. Hazánkban a kerecsensólyom elsősorban az ország keleti tájain fészkel, de megtaláljuk a Dunántúlon is. Az Alföldön a folyóárterek erdeiben, kisebb erdőfoltokban, az utóbbi időben mind gyakrabban legelőknél, mezőkön átvezető fasorokban települnek meg. Néha gémtelpek közelében is költ. A középhegységekben főként az öregebb, ritkás állományú bükkösöket kedveli, de ha erre alkalma nyílik, sziklapárányokon neveli fiókait. Teljes elterjedési területén szorosan kötődik a fő táplálékát jelentő ürgékhez, a párok szinte ráépülnek egy-egy kolóniára és rendszeresen odajárnak zsákmányolni. Ez volt az egyik fő oka annak, hogy hazánkban a különböző okokból egyébként is erősen megfogyott ürgét 1982-ben védetté nyilvánították.

A kerecsen egyéves korában ivarérett, de általában csak később kezd költeni. A párok évente egyszer nevelnek fiókákat. Fészket, a többi sólyomfajhoz hasonlóan, nem épít, hanem más madarak: dolmányos varjak, egerészölyvek, héják, parlagi- és rétisasok, a gémtelpeken szürke gémekek fészkeit foglalja el. A sziklapárányokon rendszerint hollófészkekben költ. A kiválasztott fészket a hím mutatja a tojónak, amely aztán forgolódva, a mellével igyekszik benne egy megfelelő mélyedést kialakítani a tojások számára. Rendszerint már az első tojás lerakása előtt sokat tartózkodik a fészken, nem vadászik, párja látja el élelemmel. Közép-Európában a kerecsenek rendszerint fán épült fészkeket választanak, de mindenütt költenek, sziklapárányokon is. (Szlovákia déli felén egy pár évenként felváltva fán, illetve sziklapárányokon épült fészkekben nevelte fiókait.)

A párok korán kezdenek költeni, március végén vagy április elején már tojások vannak a fészkekben. Területüket azonban már sokkal korábban védik és onnan az odatévedő varjakat vagy ragadozó madarakat nyomban elűzik. Hangos vijjogással fejezik ki nemtetszésüket akkor is, ha ember lép a revír területére. Néha eléje is repülnek és akár 40–50 méternyire megközelítik. A fészkek általában 3–4 (2–6) kerekded tojásból áll. Színezetük meglehetősen változó: barnássárga, fehéres vagy világos rozsdavörös alapon az agyagbarnától a sötét vörhenyesbarnaig terjedő foltozással vagy felhőzettel díszítettek. Ha a mintázat nagyon finom, elmosódó, a tojások csaknem egyszínűnek tűnnek. A tojó kotlik, a hím csak néha váltja; táplálékot hord a fészkekhez, eteti párját, amikor pedig éppen nem vadászik, egy közeli fán üldögél, tolászkodik és közben őrködik, figyeli a környéket. A tojó napközben óránként egy-két alkalommal megforgatja maga alatt a tojásokat. A fehérpelyhes fiókák körülbelül egyhónapi kotlás után kelnek ki, de már 2–3 nappal korábban, a tojásból kikerülve, hangkapcsolatba kerülnek anyjukkal. Ez azért fontos, mert megakadályozhatja, hogy az először költő tojó esetleg zsákmánynak nézze és megegye saját fiókait.

A frissen kelt kerecsenfiókák súlya 30–35 gramm. Az első két héten anyjuk a fészken marad, eteti, ha kell melengeti vagy éppen a tűző napsugaraktól védi, árnyékolja őket. A táplálékot továbbra is a hím hordja. A tizedik naptól kezdődően a tojó egyre többet tartózkodik a fészken kívül, egy közeli ágon üldögél, később már csak etetéskor keresi fel a fiókákat, majd azok 15-

Bécsy László felvétele

18 napos korától kezdve maga is vadászni jár. Ettől kezdve a hím is etet, a szülők 2-3 óránként hoznak zsákmányt a fészekhez.

A fiatalok 40-45 napos korukban már kimerészkednek a közeli ágakra, ide-oda tipegnek a sziklapárkányon, ha kell árnyékos sarokba húzódnak. Kirepülés után eleinte a fészek közelében maradnak, de azzal minden kapcsolatuk megszűnik, az éjszakákat faágakon, sziklapárkányokon töltik. Fokozatosan egyre nagyobb távolságra repülnek a zsákmányt hozó öreg madarak elé, végül eljutnak azokra az állandó vadászterületekre is, ahonnet azok a táplálékot hordják. Itt hosszabb ideig tartózkodnak és a szülők segítségével fokozatosan sajátítják el a zsákmányszerzés tudományát. Ezután a fiatalok szerte kóborolnak és olyan területeken is megjelennek, ahol máskor nem láthatók. Az öreg madarak többsége egész évben a költőhely környékén marad, a fiatalok télire Észak-Afrikába vonulnak. Magyar gyűrűs példányokat Görögországból, Málta-szigetéről és Líbiából jelentettek vissza.

A kerecsen ősidők óta kedvelt vadászmadár, valószínűleg már honfoglaló őseink is solymásztak vele. Később a királyi udvarokban, nemesi kúriákban megszokott látvány volt a felapokázott vadászmadarakkal a mezők felé induló lovasok serege. Valószínűleg akkoriban is sok sólymot, elsősorban vándor- és kerecsensólymot fogtak be, illetve szedtek ki a fészkekből, de a solymászat lett az újabb kori kerecsenvédelem rákfenéje is. A sólymok iránt nagy igény jelentkezett Nyugat-Európában és miután a kerecsen hozzájuk legközelebb Magyarországon költ, innét igyekeztek – természetesen illegális módon – beszerezni a szükséges mennyiséget. Az 1950-es évek óta a hazai állomány fokozatosan csökkent, voltak olyan ismert fészkek, ahonnet éveken át rendszeresen kiszedték és külföldre csempészték a fiókákat. Az 1970-es évek derekán már csupán 30 pár fészkelte az országban!

Szerencsére az 1974-ben megalakult Magyar Madártani Egyesület felkarolta a problémát, megalakult a Ragadozómadár-védelmi Szakosztály és az Egyesület tagjai dr. Jánossy Dénes irányításával társadalmi munkában, de szervezeten vállaltak részt a különösen veszélyeztetett fészkek őrzésében, az első tojás lerakásától az utolsó fióka kirepüléséig. Az Egyesület felvette a kapcsolatot a határőrizeti szervekkel, segítséget nyújtottak a nyugati társszervezetek is, 1985-től kezdve pedig a WWF (Világ Természetvédelmi Alap) anyagilag is támogatta az egyre szélesebb körű védelmi munkát. Számos, fészkekből kiszedett madár került eldobásra, de a feljelentések ellenére a tettesek mindig „megúszták”, a bíróságok ezúttal is túl lágyszívűeknek, esetleg tehetetlennek bizonyultak és valószínűleg nem hatotta át őket a természetvédelem eszméje sem. Szerencsére a védelmi program ettől függetlenül eredményesnek bizonyult, a fészkelő párok száma lassan újra emelkedni kezdett és Bagyura János, a Ragadozómadár-védelmi program vezetője, 1995-ben már arról írt, hogy az őrzött 40 fészkekből tíz év alatt 118 fiatal sólyom repült ki szerencsésen. Persze ehhez az eredményhez az egyesületi tagok összesen 3200 napi (!) társadalmi munkája kellett, amikor folyamatosan, éjjel és nappal őrizték a veszélyeztetett fészkeket. A mai 120-130 pár ennek az önzetlen, fáradságos munkának az eredménye. Ezt is látniuk kellene azoknak, akik ma inkább gátolják, mint elősegítik a külföldön mindenütt elismert és nagyra értékelt magyar természetvédelmet.

Mert a pusztítás máshol sajnos tovább folyik. Haraszthy László, az 1998-ban Dél-Afrikában megtartott 5. Ragadozómadár és Bagoly Világkonferencián részt vett magyar delegáció vezetője írja, hogy míg például a Mongóliában élő kerecsen állományt 10-12 éve még 20 ezer párra becsülték, ma legfeljebb 2000 pár költ az ország területén, a kazahsztáni 5000 párból pedig jó ha 400 maradt. A fészkeket évente kifosztják, a fiókákat arab megrendelőknak szállítják. Az Arab Emírátsból származó adatok szerint az arab solymászok évi igénye 7000 (!) sólyom! Az ilyen mérvű ázsiai pusztítás ismeretében még nagyobb jelentőséget kapnak a magyar eredmények és a magyar fészkelő állomány.

Egyébként arról is Haraszthy László számolt be, milyen nagy hatást tett az említett Világkonferencia sok országból érkezett résztvevőire az a beszámoló, amit a magyar delegáció tagjai tartottak az áramutések okozta nagyarányú madárpusztulás megszüntetése érdekében folytatott munkáról. Ez a veszély a kerecsenen kívül rengeteg, elsősorban nagyobb testű madarat, parlagi sast, fehér gólyát, egerészölyvet stb. fenyeget, és a külföldi küldöttek alig akarták elhinni, hogy az ezzel kapcsolatos felméréseket és minden egyéb munkát az egyesület tagjai önzetlenül, a természetvédelem iránt elkötelezetten, minden ellenszolgáltatás nélkül vé-